

JOHN SCHWARTZMANTEL

Doba ideologija. Političke ideologije od američke revolucije do postmodernih vremena

218

PRIKAZI I RECENZIJE

DISKREPANCIJA

SIJEČANJ 2007.

SVEZAK 8 | 12 BROJ

AGM, Zagreb 2005 | 265 stranica

DRAŽEN CEPIĆ

Koliko se god nacionalizam, socijalizam, liberalizam i konzervativizam činili međusobno različitim, engleski teoretičar John Schwarzmantel smatra da sve te ideologije dijele iste osnovne značajke. Sve one sadrže istu zadaću i iste pretpostavke, što proizlazi iz njihovog modernog porijekla: naime, modernitet je svakoj od spomenutih ideologija pružio zajednički set problema i pitanja, na koja one dodiše različito odgovaraju. No ono što ih povezuje jest težnja društvenom poboljšanju, rekonstrukciji i emancipaciji, odnosno prosvjetiteljski moment promjene ljudskog društva upotrebom razuma. Četiri su glavne nakane ove knjige: pokazati zajedničku pozadinu dominantnih ideologija, prikazati krizu modernih ideologija i moderniteta samog, dokazati da je ideološki diskurs i dalje nužan za proces demokratske politike, te povezati teorijske diskusije s promjenama u suvremenom svijetu.

Krajem 18. stoljeća, nakon američke i francuske revolucije, formira se građansko društvo. Modernitet donosi novo gledanje na politiku: filozofija prosvjetiteljstva počinje progres i ljudsku racionalnost promatrati kao inherentne ljudima. Tri su stupa moderne politike: filozofija napretka i racionalnosti, republikanstvo te civilno društvo. Društvo postaje nešto što se racionalno rekonstruira kroz aplikaciju razuma, a suvereni

narod postaje legitimni subjekt politike, kao što se najjasnije može vidjeti u slučaju liberalne ideologije. Dva su ključna motiva liberalizma: odvajanje javne od privatne sfere, čime se ograničava vlast države nad pojedincem (za razliku od antičke Grčke gdje u javnoj sferi pronalaze istinski vrijedan život, za novovijeke liberale se mjesto čovjekove slobode i identiteta nalazi u privatnoj sferi), te ambivalentan odnos spram francuske revolucije. Usprkos tome što se naizgled čini da je liberalizam pobjednik doba ideologija zbog opće prihvaćenosti jedne njegove verzije-liberalizma slobodnog tržišta, on je danas zbog svojih neispunjenih obećanja o oslobođenju čovječanstva od tradicije u velikim problemima. Iako socijalizam s liberalizmom dijeli temeljni prosvjetiteljski stav o potrebi racionalnog upravljanja društvom, ono što ih razlikuje jest to što liberalizam naglasak stavlja na slobodu, dok se socijalizam temelji na težnji jednakosti. Za razliku od obje spomenute ideologije, treća ideologija koju Schwarzmantel spominje teško da se na prvi pogled može uklopiti u modernu matricu budući da se bori protiv prve dvije ideologije ukazivanjem na slabost ljudskog razuma i na ograničene mogućnosti društvene promjene; no, osim što je kritičar moderne, konzervativizam je ujedno i njen proizvod. Četvrta ideologija, nacionalizam, znala je kroz prošla dva stoljeća poprimiti oblike sve tri ostale ideologije, i pritom imati mnogo uspjeha.

Posljednja dva stoljeća doba su ideologija. U tom povijesnom razdoblju tri su ključna faktora predstavljala socijalne determinante: industrijski način proizvodnje, država-nacija te klasna politika i klasni identiteti. Međutim, sva tri faktora zadnjih desetljeća bivaju dovedena u pitanje. Industriju nadomješta post-industrijsko društvo, država-nacija gubi moć pred nad-nacionalnim integracijama, dok klasni identiteti nestaju kroz

klasnu fragmentaciju. Ukratko, postmoderna izaziva modernu ideologiju: postmoderna slavi raznolikosti, problematizira ideju individue kao racionalnog i autonomnog subjekta te propitkuje ideju kolektivnog agenta kao nosioca emancipatorske politike. Opresivna moderna čini se nesposobnom vrednovati mnoge izvore identiteta te društvene i političke akcije, dok fragmentirani i pluralni identiteti postmoderne zamjenjuju stabilne identitete moderne. Sveukupno, dva su osnovna seta argumenata o krizi moderne: empirijski, koji ustanovljuje krizu na temelju događaja poput nastanka post-industrijske proizvodnje, porasta važnosti međunarodnih integracija i sl., te normativni, koji zagovaraju poželjnost pluralnosti i heterogenosti. Međutim, oba ta argumenta dovode do jednakog zaključka: da jezik starih ideologija više nije adekvatan u svijetu čije su se konture promijenile. Međutim, usprkos navedenim kritikama, Schwarzmantel zastupa tezu da je ideološka misao nužni dio demokratskog procesa. Ukoliko ne žele degenerirati u grupe gladne moći, bez principa i ciljeva, političke stranke moraju se referirati na ideologiju. Iako je ideologijama moguće zamjeriti više stvari, poput esencijalizma, holizma i klice totalitarizma, zbog čega bi se moglo činiti da je ideologija mrtva kategorija koja nema važnosti u suvremenom društvu gdje su sukobi multidimenzionalni, po autoru je pri prepoznavanju različitih identiteta i vrijednosti nužno zadržati neke integrirajuće sisteme vjerovanja sa svrhom da drže na okupu inače fragmentirano i podijeljeno društvo. Politike identiteta i razlika su doista krucijalni korektivi jedinstvenog subjekta i kolektivnog agenta, koji su označili moderne ideologije, ali ti korektivi ne mogu biti apsolutni ciljevi sami po sebi, jer bi društvo time izgubilo ideale zajedničkog građanstva. Tri ključna elementa moderne svaki demokratski poredak mora naučiti

zadržati: liberalistička ljudska prava, socijalističku jednakost te kulturalnu autonomiju i narodno samoodređenje karakteristične za nacionalizam.

221

PRIKAZI I RECENZIJE

DISKREPANCIJA

SIJEČANJ 2007.

SVEZAK 8 | 12 BROJ